

УДК 347.1

*С. В. Батрин, аспірант
Інститут держави і права
ім. В.М. Корецького НАН України,
м. Київ*

**СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «КОРПОРАЦІЯ» І
«ЮРИДИЧНА ОСОБА» В КОНТЕКСТІ
ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВИХ ПОШУКІВ
(ЗА МАТЕРІАЛАМИ ДИСЕРТАЦІЙНОГО
ДОСЛІДЖЕННЯ)**

У рамках виконання розпорядження Президії Національної Академії Наук України № 422 від 7 липня 2009 р. «Про організацію виконання розпорядження Кабінету Міністрів України від 22 квітня 2009 року № 433-р «Про затвердження плану заходів з підтримки молодих вчених» і на підставі затвердженого переліку тематик наукових досліджень молодих вчених Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України наразі виконується підготовка дисертаційної праці «Корпоративні правовідносини в господарському праві». У процесі її підготовки виникла необхідність дослідження співвідношення понять «корпорація» і «юридична особа». Це питання не може бути залишене осторонь, якщо стоїть завдання з'ясувати правову природу корпоративних правовідносин. Обрана тематика є актуальною також у силу суперечливого ви-

користання термінології й формування висновків вітчизняною правовою наукою.

Завдання даної публікації — встановити об'єктивні критерії до співвідношення зазначених категорій у контексті господарсько-правових пошуків.

Дослідженню феномену корпорації в різні часи приділяли увагу такі вчені, як В. М. Кравчук, Л.В. Винар, Я.Н. Шевченко, В.В. Луць, І. Кучеренко, В.Д. Примак, І.А. Галіахметов, В.П. Мозолін, Д.І. Меєр, С.М. Братусь, А.І. Камінка, А.А. Данельян, Н.І. Коняєв, В.В. Лаптев, Н. Круглова та інші.

Сьогодні поняття «корпорація» і «юридична особа», нерідко ототожнюються, що, з нашого погляду, ця практична ситуація не узгоджується із правовою дійсністю. Варто, вважаємо, провадити їх якісне розмежування. Якщо «корпорація» є організаційною єдністю,

явищем господарської сфери, становлення якого відбувалося протягом багатьох століть, то «юридична особа» — це така конструкція, яка служить законодавчим обґрунтуванням легальної участі цієї організаційної єдності в господарських відносинах. Так склалося історично, що цю правову категорію ще пояснюють через поняття «правовий статус», «законодавче понаймавання», через конструкцію «набуття організацією прав юридичної особи». Розглянемо порушене питання в певному алгоритмі.

Саме поняття «юридична особа» запроваджується для пояснення вже існуючих і законодавчо регламентованих зв'язків. Його розробником вважається Нейзе, який у 1807 р. позначив цим терміном різні види колективних суб'єктів, які беруть участь у господарському житті [9, с. 26]. В. П. Мозолін указує на ще більш ранній опис принципів юридичної особи у Англії, який здійснив лорд Кок, виклавши свої погляди в Інституціях, опублікованих у 1628 р. [12, с. 59]. Разом із тим, питання про необхідність для науки поняття «юридична особа» залишалось актуальним і в новий час зазнало сумніву: юридичні особи було оголошено «милицями, на яких пересувається кульгаюча юриспруденція» [11, с. 114]. У сучасне

законодавство це поняття потрапляє в силу згадки про нього в Німецькому цивільному Уложенні (хоча тут і бракує самого визначення юридичної особи [4, с. 2]). Як у Кодексі Наполеона, так і в Швейцарському цивільному Уложенні мало місце застосування категорії «особа моральна», що означало наявність статусу юридичної особи. У прецедентному праві застосовуються конструкції «штучна особа», або «особа, створена правом», «особа, визнана законом» [2, с. 11].

Підбиваючи деякі підсумки наукової й законодавчої регламентації, С. М. Братусь із посиланням на результати праць А. Венедиктова, доходить висновку, що поняття «юридична особа» має теоретичну і практичну цінність виключно як цивільно-правова категорія [1, с. 63]. Ця думка підтримується й сучасними дослідниками [3, с. 115], що дає підстави відмежовувати різні організаційні форми об'єднань і терміни, що застосовуються для їх позначення в нормативній площині.

Очевидним є й наступне: якщо до XIX ст. не існувало поняття «юридична особа», це не означає, що учасниками господарського обороту не були найбільші організації — ті ж корпорації, легалізація діяльності яких відбувалася в інший спосіб. На наше переконання, це говорить

про те, що доречно вести мову про природу не юридичної особи, а певної організаційної форми господарської діяльності — різних організацій, підприємств (корпорацій) як прояв людського субстрату. У центрі дослідження має стояти не зовнішня надбудова, а внутрішні зв'язки, що утворюють і забезпечують існування корпоративних правовідносин. У цьому ж контексті йдеться про заснування корпорації та про її діяльність, а не про спосіб заснування й функціонування юридичної особи. Критичну лінію між категоріями «корпорація» і «юридична особа» доцільно проводити, з огляду на розуміння того, що «певні організації наділяються правами юридичної особи» [8, с. 11], але ж не перевтілюються в якісь інші організації, які могли б стати предметом дослідження.

Юридична особа — одна з форм участі підприємства в господарському обороті [6, с. 22], яка до того ж не має обов'язкового характеру стосовно всіх різновидів підприємств. Що ж до корпорації, то вимогу держави про набуття організацією (АТ, ТОВ, ТДВ) форми юридичної особи слід вважати доречною. З точки зору А. І. Камінки, для акціонерних компаній юридична особистість є істотною [7, с. 236]. Те ж саме можна стверджувати й щодо ТОВ і ТДВ,

оскільки за ключовими ознаками ці форми господарювання належать до корпорацій.

З урахуванням наведеного спірною залишається спроба класифікації юридичних осіб, яка пропонується цивілістами (попри те, що в багатьох країнах бракує є навіть визначення розглядуваних нами понять: підприємницькі й непідприємницькі, приватні й публічні підприємства, установи, організації). Науково виваженим у господарському праві слід вважати саме поділ підприємств як суб'єктів галузевих правовідносин. Ми підтримуємо наукову класифікацію суб'єктів господарювання, але ж не юридичних осіб. Ми не оцінюємо ролі такої класифікації в науці цивільного права, проте погоджуємося з В. І. Марковим, який переконливо аргументує, що юридичні особи не поділяються на види [10, с. 24], а вести мову можна лише про види організацій.

Бути учасником господарських правовідносин — значить мати суб'єктивні господарські права й обов'язки [8, с. 3], реєструє Н. І. Коняєв. У зв'язку із цим можемо констатувати, що саме корпорація — господарська організація, яка набуває статусу юридичної особи (її засновники виконують вимогу держави про її державну реєстрацію), виступає суб'єктом господарських

правовідносин. Отже, не юридична особа становить певну організаційну єдність, а саме корпорація (підприємство), додатковою вимогою до вступу якої в господарський оборот є набуття відповідного статусу. Наскрізна роль набуття статусу юридичної особи, таким чином, полягає у кінцевій реалізації ідеї правосуб'єктності організації, її «виходу» за допомогою цього інструменту в зовнішню сферу, якою є царина відносин «корпорація — треті особи».

Доктринально правосуб'єктність суб'єкта господарського права визначається як господарська компетенція, тобто сукупність установлених законодавством і набутих у господарських правовідносинах прав та обов'язків [13, с. 42, 43]. У різні історичні періоди зміст правосуб'єктності не був однаковим. Так, у середні віки міста, колегії, цехи, товариства й подібні їм утворення ставали суб'єктами права відповідно до особливих актів монархів, парламентів чи урядів. Їм дарувалися права і привілеї, склад яких був доволі різноманітним. Загального поняття і єдиного змісту правосуб'єктності не існувало [2, с. 14, 15], що можна підтвердити тим аргументом, що корпорація є дійсним суб'єктом права, а юридична особа — тільки оболонкою щодо корпорації, яка

символізує стан довершеності організації, передусім у зовнішньому вигляді. Метою заснування подібного механізму стає вдосконалення правового регулювання на вимогу потреб практики. Якщо правосуб'єктність стосовно корпорації може розглядатися як додаткова умова набуття останньою прав та обов'язків у господарському обороті, то наділити нею юридичну особу неможливо, оскільки остання виступає саме тим доктринальним інструментом, що символізує набуття прав та обов'язків у правових відносинах.

Підсумовуючи викладені міркування, ми хочемо підтримати ті принципи, що закладаються в дослідження сутності правосуб'єктності В.Д. Примаком, який доводить, що правосуб'єктність юридичних осіб (на відміну від правосуб'єктності осіб фізичних) не має природного характеру: сам факт її визнання і здатність конкретної організації до її реалізації зумовлені низкою суто правових і соціально-економічних чинників [14, с. 37]. Висловлене судження потребує доповнення тільки в тій частині, що правосуб'єктність, з точки зору господарсько-правового дослідження, набувається корпорацією, а не юридичною особою. Таким чином, правосуб'єктність, пов'язана з набуттям корпора-

цією статусу юридичної особи, на нашу думку, є відмінною від правосуб'єктності фізичної особи, що й передбачається законодавцем з метою досягнення певних практичних результатів. Отже, юридична особа, становить собою юридичний засіб, за допомогою якого діють фізичні особи [15, с. 183] для досягнення конкретного результату, а юридична особистість організацій — виключно цивільно-правова якість [3, с. 115]. Як вбачається, потрібно погодитися з тим, що набуття статусу юридичної особи — це додаткова ознака корпоративної організації [16, с. 23], а своєрідний інструментарій до функціонування корпорації в тому вигляді, яким його вважає держава.

Характеристика корпорації як юридичної особи, безперечно, становить інтерес для господарсько-правових досліджень. Од-

нак при кожному посиланні ми маємо враховувати різнопредметність господарсько- й цивільно-правових пошуків. Умовне ототожнення корпорації і юридичної особи можливе тільки задля провадження, так би мовити, «точкового» наукового дослідження й виключно з метою найоб'єктивнішого пояснення корпорації як цілісного організму, що володіє правосуб'єктністю, виступає стороною зобов'язань у зовнішніх відносинах. Висновки за таким дослідженням мають безпосередній вплив на з'ясування правової природи корпоративних правовідносин, тому що дана проблематика проливає світло на сутність корпорації як єдності, спосіб сприйняття якої визначає, чи може вона протиставлятися своїм же засновникам, учасникам, ачи, навпаки, є їх фіктивним відбиттям у практичній площині.

Список літератури: 1. Братусь С. Н. Юридические лица в советском гражданском праве (понятие, виды, государственные юридические лица): Учен. тр. – Вып. XII. – М.: Юрид. изд-во Минюста СРСР, – 1947. – 363 с. 2. Винар Л. В. Правовий статус юридичних осіб, заснованих державою: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Львів. нац. ун-т, — Л., 2006. — 189 с. 3. Гражданское право Украины: В 2-х ч. – Ч. I. / Под ред. А. А. Пушкіна и В. М. Самойленко. – Харьков: Основа. – 1996. – 442 с. 4. Гражданское уложение Германии: Ввод. Закон к Гражд. уложению; пер. с нем. / В. Бергманн, введ., сост.; науч. ред. – А.Л. Маковский и др. – 2-е изд., доп. – М.: Волтерс Клувер, 2006. – 816 с. 5. Гританс Я. М. Корпоративные отношения: Правовое регулирование организационных форм, – М.: Волтерс Клувер, 2005. – 160 с. 6. Ершова Е.А., Овчинникова К.Д. Предприятие (Бизнес) в современном экономико – правовом обороте. – М.: Статут, 2006. – 256 с. 7. Каминка, А.И. Очерки торгового права. – М.: Зерцало, 2007. – 411 с. 8. Коняев Н.И. Субъекты хозяйственного права. – Куйбышев: Куйбыш. план. ин-т, 1972. – 45 с. 9. Кравчук В.М. Корпоративне право: Наук.-практ. коментар законодавства та судової практики. – К.: Істина, 2008. – 720 с. 10. Марков В. И. Создание и регистрация субъектов предпринимательства негосударственного сектора экономики : Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04 / НАНУ; Институт экономико-правовых исследований. — Донецк, 2004. — 214 с. 11. Мейер Д. И. Русское гражданское право / Моск. гос. ун-т; каф. гражд. права юрид. фак. — Репр.изд. 1902 г. — М.: Статут, 1997. — 290 с. 12. Мозолин В.П. Корпорации, монополии и пра-

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

во в США. – М.: Изд-во МГУ, 1966. – 394 с. **13.** *Пилипенко А.Я., Щербина В.С.* Господарське право: Курс лекцій. Навч. посіб. для юрид. фак. вузів. – К.: Вентурі, 1996. – 388 с. **14.** *Примак В. Д.* Цивільно-правова відповідальність юридичних осіб: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / ІДП НАН України. — К., 2005. — 209 с. **15.** *Скловский К.И.* Собственность в гражданском праве: Учеб.-практ. пособие. – 2-е изд. – М.: Дело, 2000. – 512 с.

СООТНОШЕНИЕ ПОНЯТИЙ «КОРПОРАЦИЯ» И «ЮРИДИЧЕСКОЕ ЛИЦО» В КОНТЕКСТЕ ХОЗЯЙСТВЕННО-ПРАВОВЫХ ПОИСКОВ (ПО МАТЕРИАЛАМ ДИССЕРТАЦИОННОГО ИССЛЕДОВАНИЯ)

Батрин С.В.

Предоставляем общий обзор научных и теоретических точек зрения на проблематику определения понятий «юридическое лицо» и «корпорация». Проводится линия соотношения между указанными правовыми категориями. Предлагается точка зрения, согласно которой между упомянутыми понятиями присутствует четкая грань.

Ключевые слова: корпорация, корпоративные отношения, правовое регулирование, юридическое лицо, хозяйственное общество, организация.

CORRELATION BETWEEN THE CONCEPT OF «CORPORATION» AND «LEGAL PERSON» IN CONTEXT OF LEGAL ECONOMIC SEARCH: ON THE BASIS OF DISSERTATION»

Batrin S. V.

The article contains a general overview of scientific and theoretical provisions concerning the issue of defining the concept of legal person and corporation. Correlation line between the concept of corporation and legal person is presented in context of legal economy search. In conclusion author presents an opinion that there is a strong distinction between mentioned definitions.

Key words: corporation, corporate relations, legal regulation, legal person, company, organization

Надійшла до редакції 08. 09. 2010 р.

УДК 347.921.5

К.А. Гузе, асистент

*Національна юридична академія України
імені Ярослава Мудрого, м. Харків*

ІНСТИТУТ ПРЕДСТАВНИЦТВА ПРОКУРОРОМ ІНТЕРЕСІВ ГРОМАДЯНИНА АБО ДЕРЖАВИ В ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ГАЛУЗЯХ ПРАВА

Згідно з п. 2 ст. 121 Конституції на прокуратуру України покладено представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених законом. Така регла-

ментація сприяла виникненню в науці дискусії з питання, чи є представництво прокурорське різновидом судового представництва, а чи це самостійний правовий інститут. У правничій